

PRZEGLĄD BIBLIOGRAFICZNY

Stanisław Szczur, *Annaty papieskie w Polsce w XIV wieku*, Kraków 1998, ss. 182. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Treść: Wstęp. Rozdział I.: Polityka beneficjalna papieżstwa w XIV wieku. Rozdział II.: Annaty i świadczenia annatowe. Rozdział III.: Księgi beneficjalne Kamery Apostolskiej. Rozdział IV.: Zobowiązania płatnicze kleru. Rozdział V.: Kolektorzy annat papieskich. Rozdział VI.: Płatnicy annat papieskich. Zakończenie. Wykaz skrótów najczęściej cytowanych źródeł. Zusammenfassung.

Praca jest wynikiem zainteresowań autora zagadnieniem funkcjonowania skarbowości papieskiej. Autor był stypendystą Fundacji z Brzezia Lanckorońskich. Dzięki temu mógł wykorzystać w omawianej pracy także niepublikowane dotąd źródła.

Autora zainteresował, jak pisze, przede wszystkim mechanizm poboru świadczeń annatowych (s. 13). Dzięki temu otrzymaliśmy dzieło, którego znaczna część poświęcona jest analizie zjawiska annat i ich funkcjonowania w Kościele zachodnim. Omawia ono genezę papieskich rezerwacji beneficjów niższych i związanych z ich obejmowaniem opłat – annat. Odróżnia ten rodzaj świadczeń od serwicjów, związanych z obejmowaniem beneficjów konsystorskich (s. 10).

Nie zgadza się z funkcjonującymi w historiografii poglądami o odrębności gnieźnieńskiej diecezji kościelnej w zakresie papieskiej polityki annatowej i przytacza na poparcie swojej tezy szereg istotnych dowodów.

Szeroko omawia metody pracy Kamery Apostolskiej, rejestrację suplik i beneficjów objętych obowiązkiem annatowym. Badając duchownych polskich – płatników annat i wysokości wnoszonych sum dochodzi do wniosku, że w dochodach papieskich annaty z prowincji gnieźnieńskiej nie stanowiły istotnej pozycji, gdyż beneficjów bogatych, porównywalnych z występującymi w Europie Zachodniej, było niewiele i wakanse występowały stosunkowo rzadko (s. 175).

Omawiając postaci kolektorów annat działających w Polsce, ustala zakres ich kompetencji, terytorialny (polsko-węgierski okręg kolatorski) i przedmiotowy zasięg (egzekucja innych rodzajów świadczeń), a także sposoby działania i ich skuteczność.

Waga pracy polega w znacznej mierze na ukazaniu problematyki polskich świadczeń annatowych na szerokim tle organizacji i działalności kolektorii papieskiej. Warto dodać, że w języku polskim, to jedna z niewielu prac omawiających istotne aspekty działania kancelarii kolektorii papieskiej okresu awiniońskiego.

Waldemar Kowalski, *Uposażenie parafii archidiakonatu sandomierskiego w XV-XVIII wieku*, Kielce 1998, ss. 400. Prace Instytutu Historii WSP w Kielcach, t. IX. Treść: Wstęp. Rozdział I: Środowisko geograficzne i osadnictwo. Rozdział II: Gospodarstwo plebańskie. Rozdział III: Dochody plebanów spoza własnego gospodarstwa. Rozdział IV: Dochody służby duchownej i świeckiej oraz instytucji parafialnych. Zakończenie. Aneksy. Bibliografia. Indeksy. Mapy.

Jako cel pracy autor wskazał chęć częściowego choćby uzupełnienia braków w zakresie analizy materialnych podstaw bytowania duchowieństwa parafialnego i służby kościelnej w archidiakonacie sandomierskim. Badania tego typu – jak dotąd – były prowadzone dla innych terenów Polski. Sandomierszczyzna, region o wyjątkowej przeszłości, pozostawał w tym zakresie pomijany. Szeroko zakrojone badania nad siecią parafialną diecezji krakowskiej, pragnie zatem autor uzupełnić rozważaniami na temat gospodarczych aspektów funkcjonowania parafii w archidiakonacie (s. 9).

Struktura pracy zbliżona jest do klasycznego już dziś opracowania Dariusza Głównki o gospodarce w dobrach plebańskich na Mazowszu. Jej zasadniczą część stanowią aneksy liczące ponad 250 stron. Aneksy zawierają tabele materiałowe, w których opracowano informacje źródłowe dotyczące całości życia i funkcjonowania parafii na omawianym terenie do XVIII w. (demografia, praktyki religijne, a przede wszystkim zjawiska gospodarcze).

Drugą część aneksu stanowią zestawienia. Zawierają one informacje źródłowe dotyczące rodzajów i wysokości dziesięcin i innych świadczeń uzyskiwanych przez plebanów, uposażeń instytucji kościelnych oraz katalog parafii archidiakonatu, zawierający obszerne informacje o ich erekcji, kościołach, prebendach, okręgach parafialnych, a niekiedy nawet świadectwach działalności duszpasterskiej. Parafie w katalogu ułożone zostały według dekanatów. Zarówno tabele, jak i zestawienia zawierają informacje o wykorzystanej przy ich opracowaniu podstawie źródłowej oraz liczne przypisy, w tym bibliograficzne.

Główny tekst pracy poprzedza aneks. Autor przedstawia w nim wnioski wyciągnięte z analizy danych źródłowych zawartych w aneksach, grupując problemy w ramach zagadnień, które odzwierciedlają tytuły kolejnych rozdziałów.

Odrębne miejsce w konstrukcji pracy zajmuje zakończenie, w którym autor próbuje ustalić wysokość dochodów czerpanych z uposażeń parafii oraz strukturę przychodów i rozchodów parafialnych.

Jedną z wielu zalet pracy jest to, iż zwięźle i rzeczowo odpowiada ona na szereg istotnych pytań dotyczących gospodarczych aspektów funkcjonowania parafii, w słabo dotychczas pod tym względem rozpoznany archidiaconacie sandomierskim, a sposób jej konstrukcji (aneksy) ułatwia podążanie czytelnika tropem myśli autora.

oprac. ks. Grzegorz Bujak

Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Toruń 2-4 września 1997, t. 2, red. D. Nałęcz, Warszawa 1998, ss. 269 plus fotografie.

Ukazał się drugi tom pamiętnika, będący relacją z toczonych obrad, a także przedstawiający zgłoszone wnioski i obserwacje. Zawiera on następujące referaty: D. Nałęcz, *Przedmowa do tomu drugiego*; K. Kozłowski, *Polskie archiwa państwowe na Ziemiach Zachodnich i Północnych (1945-1997)*; M. Bandurka, *Archiwa współczesne w regionie (refleksja długoletniego archiwisty)*; H. Krystek, *Sprawozdania z obrad Sesji V*; R. Wojtkowski, *Możliwości wykorzystania lokalnych i światowych sieci komputerowych w promocji zasobu archiwalnego i wymiana informacji*; B. Woszczyński, *Sprawozdanie z obrad Sesji IV*; S. Sierpowski, *Kształcenie archiwistów na uniwersytetach polskich*; M. Kocójowa, *Studia podyplomowe dla archiwistów (projekt Uniwersytetu Jagiellońskiego)*; P. Wojciechowski, *Sprawozdanie z obrad Sesji VI*; A. Bąkowska, *Organizacja ochrony i konserwacji zbiorów archiwalnych w państwowej służbie archiwalnej*; A. Michaś, *Problemy profilaktyki i konserwacji archiwaliów na przykładzie archiwów krakowskich*; A. B. Strzelczyk, *Był Zjazd ... Kilka refleksji z obrad Sesji „Konserwacja archiwaliów”*; J. Gromnicki, *Z perspektywy pracowni konserwacji zabytków głos w dyskusji*; T. Krawczak, *Sprawozdanie z obrad Sekcji III*; T. Krawczak, *Archiwa instytucji życia publicznego (partii i organizacji politycznych, związków zawodowych, stowarzyszeń, kościołów i związków wyznaniowych)*; W. Janowski, *Archiwa partii politycznych (zarys problematyki)*; B. Czerwińska, *Informacja o archiwach organizacji związkowych*; W. Horst, *Informacja o sytuacji na odcinku narastającego zasobu akt w wybranych stowarzyszeniach i towarzystwach*; J. Sałkowski, *Spuścizna akto-wa organizacji i stowarzyszeń kombatanckich*; A. W. Kaczorowski, *Czy archiwum NSZZ RI „Solidarność” istnieje?*; M. Dębowska, *Archiwa zakonne w Polsce*; J. Zbudniewek, *Archiwa Paulinów w Polsce*; B. Kołodziej, *Archiwum Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej*; H. Krajewska, *Sprawozdanie z obrad Sesji II*; W. Baczkowska, J. Michalewicz, *Archiwa wyższych uczelni Krakowa*; L. Smółka, *Miejsce i rola archiwów uczelnianych we Wrocławiu ze szczególnym uwzględnieniem Uniwersytetu Wrocławskiego*; K. Kołakowski, *Problemy dotyczące gromadzenia, przechowywania, komputery-*

zacji i udostępniania akt osobowych studentów oraz prac magisterskich i dyplomowych w Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego; A. Łosowska, *Przechowywanie prac magisterskich w świetle aktualnych przepisów i praktyki archiwalnej*; D. M. Kozielska, *Rola archiwów wyższych szkół plastycznych na przykładzie Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie*; E. Kłapcińska, *Pozyskiwanie i opracowywanie spuścizn w Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego*; R. Majkowska, *Archiwum Nauki idea i rzeczywistość*; A. Kulecka, *Archiwa naukowe placówek PAN w Warszawie*; E. Dziurzyńska, *Archiwa prywatne – zarys problematyki na przykładach z terenu Krakowa*; P. Milczanowski, *Tworzenie informacji o archiwach towarzystw Polski Południowej*; E. Guski, *Zasób Archiwum Dokumentacji Fotograficznej Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie*; Z. Pustuła, *Sprawozdanie z obrad Sekcji I*; E. Suchmiel, *Archiwa zakładowe organów samorządu terytorialnego próba oceny stanu i perspektyw*; G. Wojciechowski, *Archiwa zakładowe banków stan i potrzeby; a także kilka głosów w dyskusji*.

Jest to bogaty materiał zaprezentowany przez specjalistów w dziedzinie archiwistyki.

Archiwa polskie, red. K. Kozłowski, Warszawa-Szczecin 1998, ss. 274, z licznymi ilustracjami.

Jest to publikacja w formie informacyjno-albumowej. Otwiera ją *Słowo wstępne* Darii Naęcz. W czterech artykułach zostały omówione dzieje archiwów polskich. W dalszej części następuje prezentacja: Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Akt Nowych, Archiwum Dokumentacji Mechanicznej. Omówiono także Archiwa Państwowe w: Białymstoku, Bydgoszczy, Częstochowie, Elblągu, Gdańsku, Kaliszu, Katowicach, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Lesznie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Piotrkowie Trybunalskim, Płocku, Poznaniu, Przemyślu, Radomiu, Rzeszowie Siedlcach, Suwałkach, Szczecinie, Toruniu, Miasta Stołecznego Warszawy, Wrocławiu, Zamościu i Zielonej Górze, po nich następują archiwa: Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Polskiego Radia S.A., Telewizji Polskiej S.A., instytucji naukowych, Kościoła katolickiego w Polsce i w zbiorach polskich ośrodków emigracyjnych. Publikację zamyka omówienie działalności Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Przy omawianiu poszczególnych archiwów autorzy zadbali, aby zaprezentować najciekawsze zbiory znajdujące się w posiadaniu poszczególnych archiwów, w postaci ilustracji czarno-białych i kolorowych.

Polacy na Ukrainie. Zbiór dokumentów, cz. 1: Lata 1917-1939, red. Stanisław Stępnia, Przemyśl 1998, ss. 336.

Publikacja składa się z: Przedmowy; Wykazu skrótów; Dokumentów; mapy – Polski rejon narodowościowy na Ukrainie 1934 r.; Spisu dokumentów; Charakterystyki publikacji w j. ukraińskim oraz Indeksu osób.

Tom ten zawiera dokumenty dotyczące położenia prawno-politycznego ludności polskiej na Ukrainie, jej sytuacji materialnej, struktury społecznej i zawodowej oraz oświaty i życia kulturalnego za lata 1917-1939. Zbiór rozpoczynają dokumenty powstałe w okresie Centralnej Rady, Hetmanatu i Ukraińskiej Republiki Ludowej, a kończą dokumenty dotyczące prześladowań ludności polskiej po wkroczeniu wojsk sowieckich na wschodnie tereny Rzeczypospolitej 17 września 1939 r.

W opublikowanej pozycji zebrano bogaty materiał źródłowy dla badaczy stosunków polsko-ukraińskich.

Roman Nir ks., *Katalog Archiwum ks. profesora Franciszka Bolka*, [*Catalog of the Archives of Reverend Professor Francis Bolek*], t. 2, Orchard Lake, Michigan 1998, ss. 767.

Na niniejszą publikację składają się: Wstępy w j. angielskim i polskim; Archiwum ks. Bolka; Indeksy nazwisk oraz nazw geograficznych i etnicznych.

Jest to kolejna publikacja ks. dra R. Nira dotycząca zbiorów Archiwum Polonii w Orchard Lake. Wszystkie materiały ks. Bolka w Archiwum Polonii stanowią wydzieloną kolekcję, która dzieli się na kilka działów tematycznych. Zachowane materiały archiwalne ks. Franciszka Bolka, choć niekompletne, stanowią podstawę dalszych badań nad dziejami Polonii w USA.

Repertorium wizytacji kościołów i klasztorów w Archiwum Petersburskiego Kolegium Duchownego (1797-1914), opracował Marian Radwan, t. 4 serii: *Materiały do dziejów Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej i w Rosji*, Lublin 1998, ss. 231.

Publikacja zawiera: Wprowadzenie; 1. Diecezja łucko-żytomierska; 2. Archidiecezja mohylewska; 3. Diecezja kamieniecka; 4. Diecezja wileńska; 5. Diecezja mińska; 6. Diecezja żmudzka; 7. Diecezja tyraspolska i parafie ormiańsko-katolickie; Aneks zawiera: 1. Wizytację Akademii Połockiej (1817); 2. Wizytację kościoła świętych Piotra i Pawła w Moskwie (1886); 3. Wizytację kościoła św. Aleksandra w Kijowie (1914); Tematyka archiwaliów; Końcowy spis miejscowości.

Po rewolucji bolszewickiej z Kolegium uratowały się jedynie archiwa. Zachowało się ponad 55000 dokumentów z lat 1797-1914 (włączono tu także dokumenty Departamentu Rzymsko-Katolickiego w Justickolegium). Przedmiotem niniejszej publikacji są wyłącznie sprawozdania biskupów o kościołach, klasztorach, seminariach, szkołach, szpitalach i diecezjach. Archiwariusze podzielili je na 3767 jednostek archiwalnych, faktycznie jest około 20000 informacji dotyczących wyżej wymienionych spraw. Zgromadzone materiały autor uporządkował według diecezji znajdujących się w Cesarstwie, podając wstęp, a następnie tematykę archiwaliów.

Ignacy Borejko Chodźko, *Diecezja mińska około 1830 roku. I. Struktury parafialne*, opracował i wydał Marian Radwan, Lublin 1998, ss. 263.

Ignacy Borejko Chodźko, *Diecezja mińska około 1830 roku. II. Struktury zakonne*, opracował i wydał Marian Radwan, Lublin 1998, ss. 213. Obydwa tomy zawierają tabele statystyczne.

Opublikowane dwa tomy przez ks. M. Radwana zostały oparte na rękopisie (rękopis, fotokopie rękopisu i mikrofilm) J. B. Chodźki, znajdującym się w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL sygn. 772, powstałym około 1845 r. Materiały archiwalne odnoszą się do stanu diecezji mińskiej z około 1830 r. i obejmują struktury parafialne i zakonne (benedyktyni, zakonnice reguły św. Benedykta, cystersi, kawalerowie maltańscy, trynitarze, dominikanie, zakony reguły św. Franciszka Serafickiego, bernardyni, kapucyni, bernardynki, karmelici, bonifratrzy, pijarzy, misjonarze, szarytki, komuniści (bartoszkowie), mariawitki). J. B. Chodźko wykonał bezcenną pracę, streszczając posiadany materiał archiwalny.

Jest to cenna publikacja, gdyż wiele źródeł zaginęło, a zebrane w niej informacje stanowią bogate źródło informacji o Kościele na Kresach Wschodnich.

Waldemar Witold Żurek SDB, *„Jeńcy na wolności”. Salezianie na terenach byłego ZSRR po drugiej wojnie światowej*, Kraków 1998, ss. 328 plus 212 fotografii.

Praca ks. W. Żurka powstała w oparciu o archiwalia oraz relacje ustne. Zawiera biogramy 10 księży salezjanów i jednego brata: Michała Franciszka Bulowskiego, Bronisława Chodanionka, Kazimierza Ryszarda Grzegorzycy, Tadeusza Hoppego, Jana Kapusty, Ryszarda Aleksandra Stohandela, Jana Franciszka Tokarskiego, Stanisława Toporka, Jana Ignacego Wielkiewicza, Wojciecha Wiertelaka (brat), Ludwika Witkowskiego. Są to relacje o duszpasterzach pracujących po II wojnie światowej – niektórzy to nadal czynią – na terenach byłego Związku Sowieckiego.

Autor wykorzystał archiwalia znajdujące się w Polsce i poza jej granicami. Przygotowując tę publikację przeprowadził kilkanaście wywiadów wśród ludzi zamieszkujących tamte tereny i znających bezpośrednio swoich duszpasterzy oraz wśród rodzin, z których pochodzili. Zgromadził on również bogaty materiał w postaci starych fotografii oraz najnowszych, ukazujących stan obecny wielu kościołów. Publikacja ta jest ocaleniem od zapomnienia tego, co jeszcze pozostało po ludziach, którzy oddali swoje życie Bogu i posłudze drugiemu człowiekowi, płacąc za to wysoką cenę zniewolenia i upokorzenia, a nawet śmierci.

Henryk Czerwień, *Drukarnia paulinów w Częstochowie w latach 1730-1863*, Bytom 1998, ss. 183.

Praca składa się z: Wykazu tytułów wykorzystanych czasopism, wydawnictw zbiorowych i ich skrótów; Wstępu; Rozdziałów: 1) Zaplecze techniczne i wyposażenie; 2) Zarząd drukarni; 3) Pracownicy; 4) Trudności w rozwoju drukarni; 5) Druki jasnogórskie i ich treść; 6) Technika typograficzna i zdobnictwo w wykonaniu druków; 7) Oprawa i sprzedaż książek; Zakończenia; Bibliografii; Aneksu; Streszczenia w j. angielskim oraz Indeksu osobowego.

Autor prezentując dzieje drukarni jasnogórskiej w latach 1730-1863, wykorzystał liczne źródła archiwalne, mimo iż nie do każdego jej okresu były one jednakowo liczne. Drukarnia odpowiadała na zapotrzebowanie licznie przybywających pielgrzymów, a także przyczyniła się do ożywienia działalności piśmienniczej wśród paulinów.

Książka jest do nabycia tylko u autora: ul. Podhalańska 6/2, 41-907 Bytom, tel. (032)2808891.

„**Studia Włocławskie**”, 1 (1998) ss. 318.

Jest to pierwszy tom nowego czasopisma, które powstało z inicjatywy Teologicznego Towarzystwa Naukowego WSD we Włocławku. Artykuły zostały ułożone w trzech działach: teologia, filozofia oraz Vladislaviensia. W przyszłości ma się tam znaleźć dział dotyczący historii Kościoła.

Redakcja ABMK życzy, aby „Studia Włocławskie” na stałe wpisały się w krąg czasopism naukowych.

oprac. Ryszard Skrzyniarz